MECANISME DE TRANSMITERE TRANSGENERAȚIONALĂ A TRAUMEI

Zinaida BOLEA

Trauma reprezintă un fenomen complex, nu doar prin manifestările şi dinamica sa pe parcursul vieții unui individ, ci şi prin dinamica sa transgenerațională. O traumă se transmite prin moştenire – este una din concluziile studiilor realizate de psihologi în legătură cu diverse contexte şi cataclisme istorice, sociale, psihologice.

Această transmitere prin moştenire are loc pe ambele paliere ale comunicării umane – conştient şi inconştient. Realitățile clinice relevă că cea mai insidioasă, şi se pare cea mai impactantă, este transmiterea inconştientă a traumei: atunci când nu se vorbeşte, nu se plânge, nu se vorbeşte direct despre traumatism, acesta este simțit inconştient cu o duritate mai mare. Fransoise Dolto spune cu referință la importanța verbalizării şi elaborării: „tot ceea ce nu este semnificat prin cuvinte ține de animalic şi non-umanizat; tot ceea ce se spune în cuvinte este umanizat" [1].

Dintr-o perspectivă psihanalitică, emoțiile care nu au fost conştientizate şi elaborate de prima generație vor fi transmise generațiilor ulterioare. Urmaşii introiectează inconştient experiențele emoționale reprimate şi insuficient verbalizate şi elaborate ale supraviețuitorilor.

Volcan (1997 apud Kellerman, 2001) menționează că copilul devine un rezervor al părților nedorite, problematice a generației anterioare.Adulții au influență psihoemoțională asupra copilului, astfel acesta introiectează dorințele şi expectațiile părinților şi le pune în act.

Atunci când nu este făcut doliul unor pierderi traumatice, devine sarcina copiilor să facă doliul şi să trăiască stări afiliate traumei: umilinţă, neajutorare, deznădejde, ruşine etc. Mesaje precum „fii prudent, nu poti avea încredere în nimeni", atitudini de rejecţie sau hiperprotecţie, inconsecvenţă în educarea copilului, disciplina severă pot constitui modalităţi de transmitere a materialului traumatic [2].

Kogan (1993 apud Fischer, Riedesser, 2001) relatează despre concretizarea inconştientă a traumei nevorbite, pornind de la analiza traumelor neverbalizate şi neelaborate şi păstrând fidelitatea asumţiei psihanalitice că „o nenorocire ştiută este mai uşor suportabilă decât pericolul fără nume". Urmaşii ajung să pună într-un scenariu concret situaţii traumatizante nevorbite, dar totuşi transmite inconştient. Kogan (1993) descrie acest proces de concretizare a ceea ce este de neconceput prin cazul unui pacient psihotic care a tras cu arma în tatăl său: „În copilărie, tatăl se ascunsese în şifonier şi a trebuit să fie de faţă la uciderea tatălui său de către nazişti. Deşi el nu a vorbit nicodată despre acest eveniment cu fiul său, scena a fost, se pare, atât de exact transmisă prin atmosferă, încât a putut lua naştere o reînscenare transgeneraţională exactă, în sensul concretizării. Ca şi cum numai asta ar fi aşteptat, tatăl a vorbit atunci pentru prima oară despre înspăimântătoarea sa experienţă din copilărie, la care el nu se putuse nicodată gândi până atunci". [3].

În aceaşi ordine de idei, autori precum Kestenberg (1972), Trosmman (1968) au afirmat că experienţele Holocaustului au influenţat în mod negativ capacitatea supravieţuitorulor de a avea relaţii interumane. Campbell (2005 apud Kogan, 2007/2008) vorbeşte despre efectul radioactiv referindu-se la urmele psihice ale experienţelor traumatice pentru urmaşi. [4]

În contextul discuţiilor despre transmiterea traumei sunt clarificatoare conceptele lui Serge Lebovici de mandat transgenerational şi arbore al vieţii. Arborele vieţii este un concept-metaforă care reprezintă genograma familiei ce include istoria familiei la nivel relational. Lebovici spune: „Arborele vieţii desenează astfel contururile unui copil ale cărui anumite trăsături de caracter reproduce ceea ce au trait părinţii lui, iar conflictele infantile ale acestora determină natura identificărilor copilului cu părinţii lui". Mandatul transgeneraţional reprezintă un scenariu fantasmatic intern care va fi transmis din generaţie în generaţie. Din această perspectivă, copilul este condamnat la o infinită

repetare a conflictelor parentale, iar atunci când procesul de filiație este impactat de traumatisme și conflicte neverbalizate, afilierea culturală devine practic imposibilă. Procesul de afiliere în cadrul unei istorii familiale și culturale reprezintă o condiție fundamentală pentru structurarea psihică a individului. Traumatismele ce nu sunt elaborate pot determina rupturi, dezrădăcinări, mandatări traumatice. [5]

Din perspectivă socioculturală, transmiterea traumei se întâmplă pe dimensiunea conștientă a cominicării și implică impactul direct al părinților asupra copiilor. Kellerman face o sinteză a condițiilor predispozante pentru transmiterea transgenerațională a traumei în contextul relației părinte-copil: 1) copiii au fost născuți după trauma parentală; 2) copilul este unic în familie sau primul născut; 3) ambii părinți sunt supraviețuitori ai unei situații traumatice; 4) urmașul a fost un copil de înlocuire; 5) părinții au îndurat suferință mentală extremă și și-au pierdut membri ai familiei.

Gândită în primul rând ca o formă de apărare a urmașilor de traumatismele trăite în cadrul familiei, tăcerea pare a avea un efect invers decât cel așteptat. Tot mai mulți cercetători constată că „pactul tăcerii" nu-și face munca terapeutică, ci determină reînscenări la fel de traumatice. În același timp, comunicarea, ce presupune atât a vorbi despre traumatism, cât și disponibilitatea de a comunica cu ceilalți, fiind evitată tendința de izolare a persoanelor ce au trecut prin traumatisme sociale, reprezintă factorul principal de stopare a procesului de transmitere patogenă a traumei.

Referințe:

1. DOLTO, F. *Când părinții se despart*. București: Editura Trei, 2003.
2. KELLERMAN, P. Transmission of Holocaust Trauma – An Integrative View. In: *Psychiatry*, 64 (3), 2001.
3. FISCHER, G., RIEDESSER, P. *Tratat de psihotraumatologie*. București: Editura Trei, 2001.
4. KOGAN, I. *Evadarea din sine. Încălcarea granițelor și dorința de comuniune*. București: Editura Fundației Generația, 2007.
5. LEBOVICI, S. *Arborele vieții. Elemente de psihopatologia bebelușului.* București: Editura Fundației Generația, 2007.